

Yüksekokul öğrencilerinin organ bağışısı konusundaki bilgi düzeylerinin ve tutumlarının araştırılması*

Dilek Bostancıoğlu¹, Gamze Varol Saraçoğlu², Mergül Öztürk¹

¹Namık Kemal Üniversitesi, Muratlı Meslek Yüksekokulu, Tekirdağ

²Namık Kemal Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tekirdağ

Özet

Amaç: Organ bağışısı konusundaki bilgi eksikliği ve yetersizliği bu davranışın gerçekleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Sunulan çalışmada yüksekokul öğrencilerinin organ bağışısı konusundaki bilgi düzeylerinin ve tutumlarının araştırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma Meslek Yüksekokulu 2015-2016 Öğretim Yılı Bahar Döneminde kayıt yaptıran ve çalışmaya katılmayı kabul eden 182 öğrenci ile yapılmıştır (%76,79). Tanımlayıcı olarak planlanan çalışmanın verileri kişisel bilgi formu ve organ bağışısının sosyal, eğitsel ve dinsel yönden algılayışlarını araştırılan anket formu ile toplanmıştır. İstatistiksel analizlerde tanımlayıcı istatistikler; karşılaştırmalı analizlerde ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmada erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla organ bağışısında buldukları saptanmıştır ($p=0,012$). Anne eğitim düzeyi organ bağışısının nasıl ve nereye yapıldığı bilgisini de olumlu yönde etkilemektedir ($p=0,043$). Annesi çalışanların çalışmayanlara kıyasla organ bağışısına olumlu baktıkları ($p=0,019$), yakınlarında beyin ölümü gerçekleşirse onun organlarını daha yüksek sıklıkta bağışlayabilecekleri saptanmıştır ($p=0,040$). Okunan program, sınıf, yaşanılan yer, ailenin eğitim ve gelir düzeyi gibi parametreler öğrencilerin organ bağışısını sosyal, eğitsel ve dinsel yönden algılayışlarını etkilememiştir ($p>0,05$). Kadınlar erkeklere göre organ bağışısı yapılan kişinin kim olduğunu daha az önemsemektedirler ($p=0,032$).

Sonuç: Organ bağışısı ve nakli ile ilgili bilgi düzeyi ve bağışıcı sayısı istenenin altındadır. Genel olarak organ bağışısına olumlu bakılmakla birlikte, organ almak isteyenlerin sıklığı vermek isteyenlerden fazladır. Çalışmada konu ile ilgili farkındalığı arttırmak, bilgi ve tutum geliştirmek için en önemli faktör anne eğitimi bulunmuştur. Üniversiteler ve Sağlık Bakanlığı, yerel ve ulusal basın yayın organlarına doğru bilgi konusunda destek olmalıdır. Eğitim etkinlikleri, broşürler, afişler vb. yoluyla farkındalık geliştirilebilir, bilgi, tutum ve olumlu yönde davranış değişikliği sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Organ bağışısı, yüksekokul öğrencileri, yaygın eğitim, anne eğitimi

Abstract

Objective: Lack of information and inadequacy on organ donation affects the realization of this behavior negatively. In this study, it was aimed to investigate the knowledge levels and attitudes of vocational college students about organ donation.

Material and Methods: This study was carried out with 182 students registered at Vocational School 2015-2016 Spring Semester who accepted to participate in the study (Ratio 76.79%). The data of the planned work as a descriptive study were collected through a questionnaire that investigated the social, educational and religious perceptions of organ donation as well as the personal information form. Descriptive statistics were used in statistical analyzes and chi-square test was used in comparative analyzes.

Findings: In the study, it was found that males had more donations than females ($p = 0.012$). The educational level of the mother affects the knowledge of how and where the organ donation is done positively ($p = 0.043$). It is seen that the working of the mothers is positive for organ donation according to the other groups ($p = 0.019$). It was also found that if the brain death occurred in the vicinity, the organs could be donated at a higher frequency ($p = 0.040$). Parameters such as education program, class, place of residence, education and income level of the family, educational and religious perception did not effect of organ donation ($p > 0.05$). It was observed that women were less concerned about who was organ donated than men ($p = 0.032$).

Results: The level of knowledge about organ donation and transplantation and the number of donors are below the desired level. In general, there is a positive perspective for organ donation. However, the number of people who think they will need an organ is more than those who consider organ donation. It has been determined that mother education is the most important factor in raising awareness and improving knowledge and attitude about organ donation. Universities and the Ministry of Health should be able to provide accurate information to local and national media. With educational events, brochures, posters, etc. awareness can be improved through knowledge, attitude and positive attitude change.

Key words: Organ donation, university students, non-formal education, maternal education

Genel Tıp Derg 2017;27(4):140-151

Alınan: 09.05.2017 / 02.07.2017 / 13.11.2017

Yazışma adresi: Dilek Bostancıoğlu, Namık Kemal Üniversitesi, Muratlı Meslek Yüksekokulu, Tekirdağ

E-posta: dkaraca@nku.edu.tr

Giriş

Ekonomideki ilerlemeler ülkenin gelişmişliğini gösterirken, son yıllarda artık eğitimdeki ve tıptaki ilerlemeler daha ön plana çıkmıştır (1,2). En hızlı gelişmelerin olduğu alanlardan biri olan tıp; hastalıkların tedavisinde, tedavi edilemeyecek durumdaki doku ve organların nakillerinde ciddi bir ilerleme kat etmiştir (1).

Organ nakli sadece tıbbi ilgilendiren bir konu olmayıp birçok alanı da ilgilendirir. Kurallarını hukuk belirlerken, bunu toplumun kültürüne, inançlarına, ahlaki değerlerine göre yapmaktadır (3). Organ naklinin birden fazla kişiyi ilgilendirmesi ve nakil yapılanın hayatını kurtarması, çözüm bekleyen sorunların ortadan kaldırılmasının önemini vurgulamaktadır (3).

Organlar tek başlarına bir çalışma sistemleri olduğu gibi birbirleriyle bağlantıları da vardır ve uyum içinde çalışarak beyni yaşatmaya çabalarlar (4). Organların herhangi birinde meydana gelen fonksiyon bozukluğu diğer organları da etkileyerek yaşamın zorlaşmasını ve hatta tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Böyle durumlarda organ nakline ihtiyaç duyulabilir. (5). Organ nakli üzerinde yıllardır çalışılan bir alan olmakla beraber çalışmayan kimi organların tedavisinde tek yöntemdir (6).

Toplumdaki bilgi eksikliği, korku ve şüpheye; bunlar da organ nakli konusundaki gelişmelere, organ aranması, bulunması, bulunduğu naklin gerçekleşmesine engel olmaktadır (7). İş birliği ve iletişim eksikliği, donörlerin (organ vericisi) tespit edilemeyişi, verici olabilecek hasta ve kadvraların tespitini ve sevkini zorlaştırmaktadır (8).

Organ nakli canlı veya tıbben ölümü gerçekleşmiş vericiden olmak üzere iki şekilde yapılır. 1979 tarihinde yürürlüğe giren, 1982 ve 2014'te güncellenen 2238 sayılı "Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli" Kanunu ile organ nakli konusundaki düzenlemeler yer almaktadır (9). Buna göre 18 yaşını doldurmuş akıl sağlığı yerinde olan herkes öldükten sonra organlarını başkasına bağışlayabilir. Organlarını bağışlamak isteyen kişi emniyet müdürlüklerinden, organ nakli merkezlerinden, Sağlık Bakanlığı hastanelerinin organ bağış masalarından ve organ bağış masalarından organ bağış kartı edinebilir (10). Kart üzerinde yazan organlar işaretlenerek bazı organların bağış yapılabilmesi gibi, hepsi işaretlenerek tüm doku ve organlarda bağışlanabilir (10; 11; 12). Bağışlanan organlar

organ bekleme listesinde bulunan, kan grubu ve doku tipi en uygun olan kişiye nakledilmektedir (13).

Organ nakli üzerindeki çalışmalar milattan önceye dayanmaktadır. Türkiye'de çalışmalar 1963 yılında İstanbul Kalp ve Damar Cerrahisi Merkezinin hayvanlar üzerindeki deneyleri ile başlamıştır (6). Christian Barnard 1967'de ilk kalp nakli ameliyatını yaptıktan bir yıl sonra ülkemizde de nakil yapılmış fakat başarılı sonuç alınamamıştır (14,15). İlk canlı böbrek nakli 1968 yılında yapılmış fakat başarılı olunamamıştır (16). Dünyada ilk kez çoklu organ nakli Haberal ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir (16). İlk pankreas nakli GATA'da 1989'da, ilk kornea nakli 1940'ta Ayberk tarafından gerçekleştirilmiştir (17). Türkiye'de ilk kordon kanı transplantasyonu 1995 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde bir Talasemi hastasına uygulanmıştır (18).

Organ bağış konusundaki eksik bilgilerden biride bu konunun dini boyutudur. İslamiyet kişinin yaşama sürekliliğini sağlayacak her türlü tedavi yöntemini onaylamaktadır (19). Diyanet İşleri Başkanlığı 06.03.1980 tarihinde yayımladığı 396 sayılı kararı ile organ naklinin caiz olduğunu bildirmiştir (20).

Organ bağış konusundaki bilinçlenmeyle birlikte bağış sayısı her yıl artmaktadır. Aşağıdaki tabloda ay ve yıllara göre organ bağış sayısı verilmektedir (**Tablo 1**) (21).

Tablo 1. Ay ve yıllara göre organ bağıışı sayıları.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Grand Total
Ocak				3	67	74	148	108	238	473	3,165	3,484	4,742	12,502
Şubat				3	11	22	36	80	122	369	3,655	3,342	5,229	12,869
Mart				5	21	34	36	113	177	706	4,263	3,571	8,579	17,505
Nisan				9	17	93	27	124	101	547	4,889	4,492	6,657	16,956
Mayıs				22	42	100	141	232	444	1,980	4,730	4,933	6,176	18,800
Haziran		5	3	6	31	84	59	79	115	2,227	3,048	4,276	1,139	11,072
Temmuz	1			5	46	43	48	50	66	2,318	2,625	3,437	653	9,292
Ağustos			1	6	46	52	28	36	99	1,252	2,143	2,375	504	6,542
Eylül			6		36	46	32	60	99	3,672	7,530	2,954	185	14,620
Ekim	1		9	10	16	68	79	129	66	2,227	4,249	3,962	3,737	14,553
Kasım	1		58	29	52	114	211	387	641	18,213	19,776	17,436	23,677	80,595
Aralık			25	11	16	87	61	91	102	5,230	8,910	6,962	436	21,931

Bu araştırmada, yüksekokulda okuyan öğrencilerin organ bağıışı ile ilgili bilgi düzeylerinin ve tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma tanımlayıcı olarak planlanmıştır. Çalışmanın evrenini 2015-2016 Öğretim Yılı Bahar Döneminde Meslek Yüksekokulu'na kayıtlı 237 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş, çalışmanın yapıldığı dönemde okulda bulunan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 182 öğrenciye anket uygulanmıştır (%76,79).

Çalışmanın verilerini toplayabilmek için Doğan P. tarafından geliştirilen yapılandırılmış iki soru formu kullanılmıştır. İlk 11'isi sosyo-demografik verileri, 9'u organ bağıışı ile ilgili bilgileri, 8'i de tutumu sorgulayan toplamda 28 sorudan oluşan kişisel bilgi formudur. İkincisi öğrencilerin organ bağıışının sosyal, eğitsel ve dinsel yönden algılayışlarını araştıran 20 sorudan oluşan yapılandırılmış bir anket formudur.

Çalışma için... Meslek Yüksekokulu (...MYO) Müdürlüğünden; gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın amacı ve gereklerini açıkladıktan sonra katılmayı kabul edenlere soru formları dağıtılmış ve doğrudan gözetim altında uygulanmıştır. Veriler, SPSS 18.00 programında, $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde; tanımlayıcı istatistikler (yüzde, frekans, ortalama, standart sapma); karşılaştırmalı analizlerde ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışma grubunun temel özellikleri incelendiğinde, %66,5'ü kız, %33,5'si erkektir. Çalışma grubunun yaş ortalaması $20,53 \pm 2,15$ 'tir. Öğrencilerin %29,7'si Maliye, %29,1'i İşletme Yönetimi, %27,5'i Kimya Teknolojisi, %13,7'si Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programında okumaktadır. Öğrencilerin %41,2'si I. sınıfta, %58,8'i ise II. sınıfta eğitim görmektedir. Öğrencilerin %33,5'inin annesi ortaokul ve üstü öğrenim düzeyine sahiptir ve %21,4'ünün annesi çalışmaktadır. Katılımcıların %53,3'ünün babası ortaokul ve üstü öğrenim düzeyine sahiptir ve %72,9'unun babası çalışmaktadır. Öğrencilerin %61'i büyükşehirde, %11,5'i şehirde, %21,4'ü ilçede, %6'sı köyde en uzun süre yaşamıştır. Katılımcıların %54,4'ü ailesiyle, %1,6'sı akrabası ile %40,1'i arkadaşlarıyla, %3,8'i yurttadır.

Organ nakli ile ilgili olarak; öğrencilerin %89,0'ı böbrek, %85,2'si kalp, %57,1'i karaciğer, %56'sı akciğer, %45,6'sı göz, %17'si yüz, %10,4'ü pankreas, %5,5'i beyin, %3,8'i dalak, %3,8'i kol, %3,3'ü bacak, %2,7'si doku, %2,2'si kornea, %1,6'sı deri, %1,1'i kan, %0,5'i de aynı oranda lif, mide, damar, rahim naklinin gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir.

Öğrencilerin %2,2'si organlarını bağıışladığını beyan etmiştir. Bununla beraber öğrencilerin %86,3'ünün organ bağıışı hakkındaki düşünceleri olumludur. Organ bağıışı ile ilgili olumsuz düşüncelerin %13,2'si cesaretinin olmadığını, %6,6'sı dini açıdan uygun bulmadığını, %4,4'ü nakle rağmen olumsuz sonuçların olduğunu, %3,8'i güvensizlikten dolayı böyle düşündüklerini bildirmiştir.

Öğrencilerin %46,7'si organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını bildiğini belirtmiştir. Çalışmada organ bağışı hakkındaki bilgiler değerlendirildiğinde; karaciğerin bir kısmı organ nakliyle bir başkasına nakledilirse karaciğer kendini tamamlar mı sorusuna %38,5'i evet, %11'i hayır yanıtını verirken, %50,5'i bilmediğini söylemiştir. Böbrek nakli için tek böbreğini bağışlamış bir insan hayatını normal biçimde sürdürebilir mi sorusuna %75,3'ü evet, %11'i hayır, %13,7'si bilmiyorum şeklinde ifadelerini belirtmişlerdir.

Çalışmada organ bağışı hakkındaki tutumlar değerlendirildiğinde; çift organlarından birinin yakınlarından birine gereksinim duyulduğunda bağışlanması/nakli ile ilgili olarak %88,5'i olumlu düşündüğünü beyan etmiştir. Gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakliyle yaşamayı düşünür müsünüz sorusuna ise %84,6'sı evet yanıtını vermiştir.

“Eğer bir yakınınızın beyin ölümü gerçekleşmiş ve organ

bağışı yapabilme kriterlerine uygun ise bu yakınınızın organlarını bağışlayıp organ bekleyen birçok hastaya yaşama şansı verir miydiniz?” sorusuna öğrencilerin %80,2'si evet bağışlardım ve hasta kişiye yeni bir yaşam şansı tanırdım şeklinde yanıt vermişlerdir.

Doktorların beyin ölümü kararları hakkındaki görüşler alınmış; öğrencilerin %17'si tereddüdü olduğunu, %56,6'sı bazen kuşku duyabildiklerini, %26,4'ü ise hiç tereddüt duymadan doğru karar verildiğine inandıklarını bildirmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak doktorlar tarafından beyin ölümü tespit edilmesine karşın hastanın kurtulup normal yaşama dönüp dönemeyeceği sorulduğunda %44'ü dönebileceğini belirtmiştir.

Öğrencilerin Organ Bağışını Sosyal, Eğitsel ve Dinsel Yönden Algılayışlarını araştıran soru formunda 6. Maddede yer alan “Organ bağışı yaşamsal öneme sahiptir” ifadesine en yüksek sıklıkta “Katılıyorum” yanıtını işaretlemişlerdir (%96,2) (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin “Organ Bağışını Sosyal, Eğitsel ve Dinsel Yönden Algılayışları” anketine verdiği yanıtların sıklık dağılımı.

Aşağıda organ nakli ve bağışı ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeye ne ölçüde katıldığınızı gösteren sütuna ait olan kutucuğun içine ✓ şeklinde işaretleyiniz	Katılıyorum %	Kararsızım %	Katılmıyorum %
1.Organ nakilleri konusundaki en önemli engel organ bağışının yetersiz oluşudur.	90,7	7,1	8,2
2.Organ nakli bekleyen hastaların dışında konuya ilgi duyan kişileri olduğuna inanmıyorum.	49,5	32,4	18,1
3.Genetik çalışmalar (kök hücrelerden organ ve doku geliştirme konusundaki) gelecekte organ nakillerinin yerini alabilecektir.	56	41,2	2,7
4.Organ nakli ve bağışı konusunda ulusal birliğe ihtiyaç vardır.	79,1	18,7	2,2
5.Organ nakli ve bağışı konusunda, basın ve görsel yayın topluma yeterince bilgi vermektedir.	31,3	30,8	37,9
6. Organ bağışı yaşamsal öneme sahiptir.	96,2	3,8	-
7.Eğer kişi ekonomik sıkıntıya düşerse böbreğini para karşılığında bağışlayabilmelidir.	7,7	24,2	68,1
8.Kültürel farklılıklar organ bağışı ve nakli konusundaki düşünceleri etkiler.	57,7	30,2	12,1
9.Dini açıdan organ bağışına engel durumlar olabilir.	37,4	30,8	31,9
10.Organ nakli konusunda doktorlar güvenilir insanlardır.	52,2	39	8,8
11.Lisans-önlisans eğitimimiz süresince organ nakli ve bağışı konusunda yeterince bilgi veriliyor.	16,5	35,2	48,4
12.Organ bağışı ve nakli konusunda Avrupa ve Amerika ülkeleri bize kıyasla çok daha iyi durumdadır.	52,2	43,4	4,4
13.Organ bağışı yapmayı düşündüğüm kişinin kim olduğu önemli değildir.	65,4	21,4	13,2
14.Sağlıklı iken organ bağışı yapmayı düşünüyorum.	22,5	55,5	22
15. Genç bireyler, ileri yaş dönemindeki bireylere oranla organ bağışı konusunda daha olumlu düşünmektedirler.	57,1	34,1	8,8
16.Organ bağışı konusunda alacağım kararlarda ailemin olası olumlu tutumu kararımı çabuklaştırır.	70,3	23,1	6,6
17.Toplum tarafından kabul görmüş kişilerin (sanatçı, bilim adamı) konuyla ilgili olası olumlu görüşleri kararımın olumlu olmasını hızlandırır	37,4	31,9	30,8
18. Organ nakli ve bağışı konusunda din adamları bilgi vermeli ve öncülük etmelidirler	65,4	19,8	14,8
19.Organ nakli ve bağışı konusunun sosyal yönü yeterince araştırılmamıştır.	48,9	45,6	5,5
20.Organ nakil ve bağışı konusunun tıbbi yönü yeterince araştırılmıştır	48,9	42,3	8,8

Çalışmada erkeklerin kadınlara kıyasladaha fazla organ bağışında buldukları saptanmıştır (p=0,012). Anne öğrenim düzeyi organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığı bilgisini de olumlu yönde etkilemektedir (p=0,043). Annesi çalışanların çalışmayanlara kıyasla organ bağışına olumlu baktıkları (p=0,019), yakınlarında beyin ölümü gerçekleşirse onun organlarını daha

yüksek sıklıkta bağışlayabilecekleri saptanmıştır (p=0,040). Okunan program, sınıf, yaşanılan yer, ailenin öğrenim ve gelir düzeyi gibi parametreler öğrencilerin organ bağışına sosyal, eğitsel ve dinsel yönden algılayışlarını etkilememiştir (p>0,05). Ayrıca kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek sıklıkta organ bağışı yapılan kişinin kim olduğu önemsememektedirler (p=0,032).

Tablo 3. Bazı değişkenlerin ki-kare testi dağılımları.

Cinsiyet	Organ bağışlama durumu		
	Evet	Hayır	p
Kadın	0	121	0,012
Erkek	4	57	
Anne öğrenim düzeyi	Organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını bilme		
	Evet	Hayır	p
Okuryazar değil	50	71	0,043
Okuryazar	35	26	
Anne çalışma durumu	Organ bağışı hakkındaki düşünce		
	Olumlu	Olumsuz	p
Çalışmıyor	119	24	0,019
Çalışıyor	38	1	
Anne çalışma durumu	Yakınının organlarını bağışlama durumu		
	Evet	Hayır	p
Çalışmıyor	110	33	0,040
Çalışıyor	36	3	
Cinsiyet	Organ bağışı yapılan kişinin kimliği		
	Önemli	Önemli değil	p
Kadın	35	86	0,032
Erkek	28	33	

p:ki-kare testi

Tartışma

Ülkemizde ve dünyada organ bağışı ve nakli önemli ve üzerinde çalışılan bir konudur. Önemli yol kat edilmesine karşın, bağışlanan organ sayısı ihtiyacı karşılayamayacak derecede azdır.

Durta ve ark. Kuzeydoğu Brezilya'da tıp öğrencilerine uyguladığı araştırmada öğrencilerin %99,1'i böbrek, %96,1'i kalp, %88,2'si karaciğer, %41,1'i akciğer, %24,4'ü pankreas, %98,3'ü kornea, %9,0'ı bağırsak, %38,1'i kalp kapakçığı, %47,7'si deri ve %18,5'i de kemik ve tendon naklinin yapılabileceğini ifade etmişlerdir (22). Doğan'ın araştırmasında öğrencilerin %42,2'si ilk sırada böbrek yazarken %24,5'i

böbreği ikinci sırada yazmıştır; öğrencilerin %5,8'i akciğer, %15,8'i göz, %6,3'ü kemik iliği, %27'si kalp, %15,2'si karaciğeri üçüncü sırada yazmışlardır; öğrencilerin %4'ü ise pankreası dördüncü sırada yazmışlardır. Araştırmada ayrıca dalak, lenf, mide, mesane ve omurilik gibi naklinin yapılamayacağı organları yazan öğrenciler demevcuttur (23). Altıntaş'ın 468 din görevlisine uyguladığı ankette; katılımcıların %70,3'ü böbrek, %59,2'si kalp, %47,9'u karaciğer, %18,2'si kornea, %16'sı pankreas ve %2,9'u akciğer naklinin yapılabileceğini belirtmiştir (6).

Bizim çalışmamızda öğrencilerin %89,0'ı böbrek, %85,2'si kalp, %57,1'i karaciğer, %56'sı akciğer, %45,6'sı göz, %17'si

yüz, %10,4'ü pankreas, %5,5'i beyin, %3,8'i dalak, %3,8'i kol,%3,3'ü bacak, %2,7'si doku, %2,2'si kornea, %1,6'sı deri, %1,1'i kan, %0,5'i lif, %0,5'i mide, %0,5'i damar, %0,5'i rahim naklinin gerçekleştirilebileceğini belirtmişlerdir. Bizim araştırmamız ve diğer üç çalışma incelendiğinde böbrek nakli yapılabilecek organ olarak ilk sırayı almıştır. Ayrıca bizim çalışmamız, Altıntaş ve Durta ve arkadaşlarının çalışmalarındaki bağışlanabilen organ nakli sıralamasında ilk üç sırayı böbrek, kalp ve karaciğer almıştır. Böbreğin ilk sırayı almasının nedeninin en çok yapılan organ nakli olması ve hastaların yaşamlarını bir müddet bu şekilde devam ettirebilmesinden dolayı hasta sayısının fazla olması düşünülebilir.

İngiltere'de Güney Asya kökenli kişiler ile yapılan bir çalışmada kişilerin %16,0'ının organ bağış kartı olduğu saptanmıştır (24). Suudi Arabistan'da yapılan başka bir çalışmada kadavradan organ bağışının hasta yakınlarının kabul etmemesi ve sadece %13,0'ının organ bağış kartı taşıması nedeni ile düşük olduğu bildirilmiştir (25). Organ bağışında bulunanların oranı Amerika Birleşik Devletleri'nde cerrah ve tıp fakültesi öğrencilerinde yapılan bir çalışmada %49,0 (26), Alman toplumunda yapılan başka bir çalışmada ise %21,0 olarak bulunmuştur (27). İngiltere'de yapılan bir çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun organ bağış kartı taşıdıkları belirtilmektedir. Hemşirelik grubu öğrencilerinin bu konuya daha fazla önem gösterdikleri (%74,0) ve tıp öğrencilerine (%43,0) göre hemşirelik grubunda daha fazla kişinin organ bağışında bulunduğu belirtilmektedir (28). Kılıç ve ark. araştırmasında çalışma grubunun %3,8'i organ bağış beyanında bulunmuştur (29). Doğan'ın araştırmasında anketleri cevaplayan fakülte öğrencilerinin %2,1'i ve yüksek okul öğrencilerinin %2,3'ü organlarını bağışladıklarını belirtirken, fakülte öğrencilerinin %97,9'u ve yüksek okul öğrencilerinin %97,7'si organlarını henüz bağışlamadıklarını belirtmişlerdir (23). Özkan ve Yılmaz'ın çalışmasında ise hasta yakınlarının %3,6'sının organlarını bağışladığı, %75,4'ünün organ bağışında bulunmak istediği saptanmıştır. Aynı çalışma grubunun %90,5'i organ bağışının gerekliliğine inanmasına ve %75,4'ünün organ bağışında bulunmak istemesine karşın, sadece %3,6'sının organlarını bağışladığı ve %2,1'inin organ bağış kartı olduğu saptanmıştır (30). Kalp damar cerrahisi kliniğine başvuran hasta ve yakınları ile yapılan çalışmada organ naklini kabul edenler %88,0 olarak bulunmuştur (31). Parlar ve ark. yaptıkları çalış-

mada öğrencilerin %99,2'sinin organ bağışında bulunmadıklarını belirtmişlerdir (32). Çelebi ve ark. sağlık çalışanı olan ve olmayanların organ bağışına bakış açılarını değerlendirdikleri çalışmalarında organ bağışlama oranını sağlık çalışanlarında %4,1, sağlık çalışanı olmayanlarda %3,2 olarak belirlemişlerdir (33). Taner ve ark. Kırıkkale'de yaptıkları çalışmada araştırmaya katılan hastaların hiçbirinin organ bağışında bulunmadığı saptanmıştır (34). Doğan ve ark. çalışmasında da öğrencilerin %96,2'sinin organlarını bağışlamadıklarını görmekteyiz (1). Bal ve Çolak'ın Eskişehir'de yaptığı bir çalışmada araştırmaya katılan 528 öğrencinin %2,0'lık bir kısmının organlarını bağışladığı belirtilmiştir (35). Bizim çalışma grubumuzda da öğrencilerin %2,2'si organlarını bağışlamış ve öğrencilerin %96,2'si organ bağışının yaşamsal öneme sahip olduğunu belirtmiştir (Tablo 2). Ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda organ bağışlama oranı %0-4,1 arasında değişmekte olup yurt dışındaki çalışmalarda ise bu oran oldukça yüksektir (%13,0-%74,0). Çalışmamızda bunu desteklemektedir. Öğrencilerin %52,2'si organ bağışı ve nakli konusunda Avrupa ve Amerika ülkelerinin bize kıyasla daha iyi durumda olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 2). Araştırmamızda öğrencilerin %90,7'si organ bağışının önündeki en büyük engelin organ bağışının yetersiz olduğunu düşündüklerini ifade etmelerine rağmen (Tablo 2) organ bağışında bulunmaya istekli olma oranı yüksek iken organ bağışlama oranı çok düşüktür. Bunun nedeni olarak organ bağışının nasıl ve nereye yapılacağı konusundaki bilgi yetersizliği düşünülebilir. Çalışmada erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla organ bağışında buldukları saptanmıştır (p=0,012). Bunun nedeni olarak genellikle kadınların çoğu konuda olduğu gibi karar vermede tek başlarına olamamaları düşünülebilir. Bu konuda kadınların daha çok cesaretlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Afyon İl Sağlık Müdürlüğü'nün 2006'daki organ bağışı sayılarına baktığımızda bu sayı 8 iken, 2008 yılı sonunda bu sayı 1013'e çıkmıştır. Bu süreçte Sağlık müdürlüğünün tanıtım çalışmaları, açılan stantlar, Vali, Emniyet Müdürü gibi şehrin ileri gelen yöneticilerinin organlarını bağışlamaları gibi çalışmalar yapılmıştır (36). Buradan da anlaşıldığı gibi kamu kurumlarının ve tanınan kişilerin bu konudaki davranışları insanların davranışlarını etkilemektedir. İnternet, televizyon, dergi gibi görsel ve basılı yayın organları bu konuda ki duyarlılığı arttırmada ve bilgi eksikliğini azaltmada etkili olacaktır. Araştırmamızda edinilen sonuçlarda organ bağışı ve nakli konusunda basın

ve görsel yayının yeterince bilgi vermediği düşünülmektedir (Tablo 2). Ayrıca eğitim kurumlarında düzenlenen organ bağışısıyla ilgili seminerler, konferanslar gibi etkinliklerle öğrencilerin bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Organ bağışısına yönelik bilinçli insan yetiştirmek amacıyla eğitim kurumlarına, eğitimcilere, akademisyenlere daha çok olmakla birlikte gönüllülere, toplum liderlerine ve siyasetçilere önemli sorumluluklar düşmektedir. Araştırmamızda da toplum tarafından kabul görmüş kişilerin konuyla ilgili olumlu görüş bildirmelerinin kararın olumlu olma sürecini hızlandırdığı bulunmuştur (Tablo 2).

Yurt dışında yapılan çalışmalarda; Çin'de halkın %70,0'i (37), öğrencilerin %61,3'ü (38), Hong Kong'da ise halkın %60,3'ünün organ bağışlamaya istekli olduğu bildirilmiştir (39). Başka bir çalışmada organ bağışlamayı isteme oranı %64,5 olarak saptanmıştır (40). Fransız halkı ile yapılan diğer bir çalışmada halkın %90,0'ünün organ bağışısını kabul ettiği belirtilmiştir (41). Avrupa ülkelerinde ailelerin organ bağışısını red oranı yaklaşık %30,0 olarak bildirilmiştir (42). Yurtdışında cerrah, tıp fakültesi ve üniversite öğrencilerinde yapılan benzer çalışmalarda organlarını bağışlamak isteyenler %64,0 ile %70,6 arasında değişmektedir (22,43,26). Amerika Birleşik Devletleri, İspanya, Brezilya ve Almanya'da toplum tabanlı yapılan çalışmalarda organlarını bağışlamak isteyenlerin oranı %63,0 ile %96,0 arasında değişmektedir (44,45,27,46,47). Doğan'ın araştırmasında öğrencilere organ bağışısı hakkındaki görüşleri sorulduğunda öğrencilerin %82,8'i olumlu fikir belirtmişlerdir(23). Kılıç ve ark. yaptığı çalışmada çalışmaya katılan öğrencilerin %91,1'i organlarını bağışlamak istediklerini belirtmişlerdir (29). Ülkemizde tıp fakültesi öğrencileri ve sağlık meslek yüksekokulu öğrencileri arasında yapılan benzer çalışmalarda organlarını bağışlamak isteyenler %34,9 ile %72,3 arasında değişmektedir (48, 49, 50, 51, 52, 53, 54). Üniversite öğrencilerinde gerçekleştirilen benzer bir çalışmada (55) katılımcıların %59,6'sı, bir tıp fakültesi çalışanlarında ve öğrencilerinde yapılan çalışmada (51) katılımcıların %69,9'u bir ilimizde toplum genelinde yapılan diğer bir çalışmada (4) katılımcıların %50,5'i organlarını bağışlamak istediklerini belirtmişlerdir. Bizim çalışmamızda öğrencilerin %86,3'ünün organ bağışısı hakkındaki düşünceleri olumludur. Annesi çalışanların çalışmayanlara kıyasla organ bağışısına olumlu baktıkları saptanmıştır(p=0,019). Organ bağışısına olan ihtiyacın çok olmasına karşın bu konudaki bağış sayısı

oldukça yetersizdir. Yapılan çalışmalarda kişilerin bu konuya olumlu bakmalarına ve duyarlı olmalarına rağmen bunun bağış yapmaya yansımada sıkıntı vardır. Bunun nedeni olarak bu konudaki prosedürleri yeterli şekilde bilme ve bu konudaki bazı çekinceler olabilir. Bu konuda toplumu aydınlatacak ve eğitecek çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca yapılan bu çalışmada öğrencilerin %79,1'i organ nakli ve bağışısı konusunda ulusal birliğe ihtiyaç olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir (Tablo 2).

Golchet ve ark.kişilerin organ bağışısına karşı çıkmalarında büyük oranda dini inanışların, daha az oranda ise kişisel korkuların, vücut bütünlüğüne yönelik kaygıların rol oynadığı vurgulanmaktadır (40). Kılıç ve ark.arastırmasında toplumu organ bağışısı konusunda etkileyebilecek faktörlerden birisi olan dinin etkisine bakıldığında ise katılımcıların %56,6'sı organ bağışısının dini açıdan uygun, %3,0'ı uygun olmadığını ve %40,4'ünün ise bu konuda bilgisinin olmadığını belirtmiştir(29). Doğan'ın araştırmasında organ bağışısı konusundaki düşünceleri olumsuz olanların bu görüşte olmalarının nedeni; %31,9'una göre "dini açıdan engellerin olması", %23,9'una göre "güvensizlik", %31,9'una göre "cesaretsizlik" ve %12,3'üne göre ise "nakle rağmen olumsuz sonuçların oluşu"dur(23). Alat ve ark.çalışmasında hasta ve hasta yakınları organ nakli red nedenleri; dine aykırı olma (%29,0), tüm organların tam olması (%20,0), hastalık bulaşması (%10,0), diğer nedenler (%13,0) olarak saptanmıştır(31). Yaşar ve ark. çalışmasında organ bağışısı konusunda öncelikli çekincelerinin (%30,2) "Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum" olduğu gözlenmiştir.Dikkat çekici bir konu da öğrencilerin %23,6'sının "Tam olarak ölmeyen organlarının alınmasından korkuyorum" veya "Ticari yönden istismar edileceğime inanıyorum" şeklinde düşünmeleridir (48). Ankara'da üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada soruları yanıtlayan 275 öğrencinin %41,5'i beyin ölümü gerçekleşmesi durumunda yakınlarının organlarını bağışlayamayacağını belirtmiştir. Bağışlamama sebeplerine bakıldığında ise "beyin ölümünü anlamama" (%24,0), "vücut bütünlüğünün bozulması" (%22,0) ve "organların uygunsuz kullanılacağından korkmaları"dır(%22,0) (56). Sağlık çalışanı olan ve olmayan kişiler ile yapılan bir çalışmada, organ bağışlamayı reddeden sağlık çalışanlarında en sık nedenler; korku (%28,7), dini inanç (%17,1) ve hekimlere güvensizlik (%11,6) iken bu oranlar sağlık çalışanı olmayanlarda sırasıyla %17,4, %20,0 ve %20,0 olarak

bulunmuştur (33). Din görevlileri ile yapılan araştırmada organ bağışlamama nedenleri; organlarının kendilerinin onaylamadığı kişilere nakledileceğinden korkma (%28,0), organ bağışının İslam dinine göre uygun olmadığını düşünme (%17,0), yakınlarının vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe (%17,0) ve yakınlarının tam ölmeden organlarının alınacağını düşünme (%10,0) olarak belirtilmiştir (57). Naçar ve ark.yapmış olduğu benzer çalışmada, katılımcıların %68,0'i organ bağışını dini açıdan uygun görmüştür (49).Bizim çalışmamızda da olumsuz cevap verenlerin %13,2'si cesaretinin olmadığını, %6,6'sı dini açıdan uygun bulmadığını, %4,4'ü nakle rağmen olumsuz sonuçların olduğunu, %3,8'i güvensizlikten dolayı bu kararı verdiklerini ifade etmişlerdir.Ayrıca çalışma grubunun %37,4'ü dini açıdan organ bağışına engel durumların olabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir (Tablo 2). Diyanet İşleri Bakanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun organ naklinin dini açıdan uygun olduğunu ve insanın insana en büyük yardımını şeklindeki açıklamalarına karşın bu konudaki bilgilendirme yeterli derecede bilinmemektedir(53). Çalışmamızda da öğrencilerin %65,4'ü organ nakli ve bağışı konusunda din adamlarının bilgi vermeleri ve öncülük etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir (Tablo 2). Organ bağışı gündemde ve giderek önemi artan bir konudur. Bu konuda eğitimin yetersizliği kişilerin kararlarını etkileyebileceği gibi doğru bilgilendirmenin gerekliliğini ve ciddiyetini göstermektedir.Doğru aydınlatılmalarla bu konudaki yanlış yargılar yıkılacaktır.

Yurt dışında yapılan birçok çalışmada da genel olarak öğrencilerin ve sağlık çalışanlarının organ nakli ve bağışına yönelik bilgilerinin yeterli olmadığı belirtilmektedir(58; 59; 60).Doğan'ınçalışmasındaöğrencilerin%6,9'u organ bağışının nereye yapıldığını bilmektedir (23).Eryürek ve İyigün'ünGATA hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin organ bağışı konusundaki duygu ve düşünceleri ile ilgili yaptıkları çalışmada da öğrencilerin bu konu ile ilgili yeterli bilgilerinin olmadığını tespit etmişlerdir(61). Orhan ve ark.yaptığı çalışmada öğrencilerin bağış konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı ve bu konuda korkularının olduğu, organ bağışlarının nerelere yapılabileceğinin bilinmediği belirtilmektedir (62). Naçar ve ark.hekim adaylarının organ nakline bakış açıları isimli yaptığı çalışmada öğrencilerin genel olarak bilgi düzeylerinin düşük olduğu ve çok azının organ bağışında bulunmak istedikleri belirtilmektedir (49). Bizim çalışmamızda öğrencilerin

%46,7'si organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını bildiğini belirtmiştir. Anneöğrenim düzeyi organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığı bilgisini de olumlu yönde etkilemektedir (p=0,043). Çeşitli konferanslar, seminerler, eğitici çalışmalar, broşürler, afişler ve posterler, TV ve radyoda yayınlarıyla bilgilendirme yapılabilir.

“Parsiyel karaciğer transplantasyonu ile bir bölümü alınmış karaciğer sorunsuz görevini yapabilir mi?” sorusuna Doğan'ınaraştırmasında fakülte öğrencilerinin %57,8'i, yüksekokul öğrencilerinin %45,9'uevet demiştir(23). Bizim çalışmamızda öğrenciler karaciğerin bir kısmı organ nakliyle bir başkasına nakledilirse karaciğer kendini tamamlar mı sorusuna %38,5'i evet, %11,0'ı hayır, %50,5'i bilmediğini söylemiştir. Sağlık alanındaki öğrencilerin bu konudaki bilgi düzeyi daha yüksektir. Sağlık alanında çalışanların ileride organ bağışı konusunda halkı eğitici rolü düşünüldüğünde bunun önemi anlaşılmaktadır.

Doğan'ın araştırmasında bir böbreğini bağışlamış kişinin hayatına normal devam edip edemeyeceği konusuna fakülte öğrencilerin %80,7'si ve yüksekokul öğrencilerinin %79,7'si evet yanıtını vermiştir(23). Yapılan bu çalışmamızda da benzer bir sonuç elde edilmiştir.Böbrek nakliyle tek böbreğini bağışlamış bir insan hayatını normal biçimde sürdürebilir mi sorusuna öğrencilerin %75,3'ü evet, %11,0'ı hayır, %13,7'si bilmiyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Genel anlamda bu konu hakkında bilgilerinin olduğu söylenebilmektedir. Öğrencilerin bu konuda vermiş oldukları yanıtlar karaciğerin bir kısmının nakliyle alakalı konuya verdikleri cevaplarla kıyaslandığında daha yüksek oranda doğru bildikleri görülmektedir. Bunun nedeninin böbrek naklinin çok yapıyor ve bununla ilgili haberlerin daha çok olmasından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Ayrıca çalışmamızda öğrencilerin %68,1'i kişinin ekonomik sıkıntıya düşmesi halinde böbreğini para karşılığında bağışlamasına katılmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Doğan'ınçalışmasına katılan öğrencilerden %85,5'i çift organlarının bağışı konusunda olumlu fikir belirtmişlerdir (23). Afyon Kocatepe Üniversitesi öğrencilerinden araştırmaya katılanların%86,0'ı gerektiğinde bir başkasının çift organlarında biriyle yaşayabileceğini bildirmişlerdir. Doğan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmaya katılan öğrencilerin %77,0'ı olumlu görüş bildirmişlerdir (1). Doğan'ın araştırmasındaçalışma grubuna bir yakınlarına çift organlarından birinin nakli hakkındaki düşüncesi soruldu-

ğunda %88,5'i olumlu cevap vermiştir; gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakliyle yaşamayı düşünür müsünüz sorusuna ise %84,6'sı evet demiştir(23). Bizim araştırmamızda çalışma grubuna, bir yakınlarına çift organlarından birinin nakli hakkındaki düşüncesi sorulduğunda %88,5'i olumlu cevap vermiştir. Gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakliyle yaşamayı düşünür müsünüz sorusuna ise %84,6'sı evet demiştir. Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar literatürle uyumludur. Olumlu görüşün yüksek çıkması sevindirici bir durumdur. Ayrıca çalışma grubunun %65,4'ü organ bağış yapmayı düşündüğü kişinin kim olduğunun önemli olmadığını belirtmiştir (Tablo 2).

Doğan'ın yaptığı çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin %15,0'i doktorların verdiği beyin ölümü kararları konusunda tereddütleri olduğunu belirtirken, %57,0'ı bu tereddüdü bazen yaşadıklarını, %27,5'i ise böyle bir tereddüt yaşamadıklarını belirtmişlerdir(23). Doğan ve ark. çalışmasında organ bağış konusunda olumsuz görüş bildiren öğrencilerin %17,9'u doktorların verdiği beyin ölümü kararları hakkında tereddütlerinin olduğunu belirtirken, %29,7'si bu konuda tereddütlerinin olmadığını ve %52,3'ü ise bazı durumlarda tereddütlerinin oluştuğunu belirtmektedir (1). Bizim çalışmamızda öğrencilere doktorların verdiği beyin ölümü kararları hakkındaki tereddütleri sorulduğunda %17,0'ı evet, %56,6'sı bazen, %26,4'ü hayır yanıtını vermiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında hekim hatasından doğan kaygıların olduğu görülmektedir. Bunların aşılabilmesi için medya organlarımıza ve hekimlerimize ciddi görevler düşmektedir. Yanlış ve abartılı haberlerin önüne geçilerek büyük kitleleri etkileyen bu durumun ciddiyetinin farkına varılmalıdır. Organ nakli konusundaki başarı ve ilerlemelerin üzerinde durularak dikkat çekilmelidir.

"Beyin ölümü gerçekleştiği doktorlar tarafından belirlenmesine rağmen hasta kurtulup normal yaşama dönebilir mi?" sorusuna Doğan'ın çalışmasında verilen yanıtlar incelendiğinde öğrencilerin %57,5'i "evet" yanıtını vermiştir(23). Doğan ve ark. çalışmasına bakıldığında öğrencilerin %68,3'ü bunun mümkün olabileceğini belirtmişlerdir (1). Yapılan bu çalışmamızda beyin ölümü gerçekleştiği doktorlar tarafından belirlenmesine rağmen hasta kurtulup normal yaşama döner mi diye sorulduğunda %44'ü evet, %56,0'ı hayır şeklinde yanıtlamıştır. Oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Doğan'ın araştırmasına katılan öğrencilerin %78,3'ü beyin ölümü gerçekleşmiş bir yakınının organlarını organ bekleyen insanlara bağışlayabileceklerini ifade etmişlerdir (23). Tuğrul ve ark.lise öğrencilerinin organ nakli konusuna yaklaşımı isimli çalışmalarında öğrencilerin yakınlarının organlarını bağışlayabileceklerini söyleyenlerin oranı %39,0 iken, kararsız olanların oranı %48,8 olarak bulunduğu belirtilmektedir(52).Bizim çalışma grubumuz da eğer bir yakınınızın beyin ölümü gerçekleşmiş ve diğer organları sağlıklı ise bu yakınınızın organlarını bağışlayıp organ bekleyen birçok hastaya yaşama şansı verir miydiniz sorusuna %80,2 evet diye cevap vermiştir. Bizim çalışmamızda evet yüzdesinin daha yüksek çıkması farkındalığın arttığını göstermektedir ki bu umut verici bir durumdur. Annesi çalışanların çalışmayanlara kıyasla yakınlarından birinin beyin ölümü gerçekleşirse onun organlarını daha yüksek sıklıkta bağışlayabilecekleri saptanmıştır (p=0,040).Ayrıca çalışmamızda öğrenciler ailelerinin organ bağış konusundaki olumlu tutumlarının kararlarını çabuklaştırdığını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek sıklıkta organ bağış yapılan kişinin kim olduğu önemsememektedirler (p=0,032).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırmada organ bağış ve nakli ile ilgili genel bilgi düzeyi ve bağışçı sayısı istenenin altında bulunmuştur. Organ bağış ve nakli konusunda bilgi eksiklikleri ve yetersizlikleri olduğu, davranış ve tutumlarının farklı olduğu, organ bağış konusuna bakışlarının olumlu olmasına rağmen bunu davranışa döndürmekte sıkıntı olduğu yani organlarını bağışlamış kişilerin çok az olduğu saptanmıştır. Genel olarak organ bağışına olumlu bakılmakla birlikte, organ almak isteyenlerin oranı vermek isteyenlerden fazla çıkmıştır.

Çalışmada anne öğrenim düzeyi ve annenin çalışmasının organ bağışına olumlu katkısının olduğu bulunmuştur, böylelikle annenin toplumdaki statüsünün önemi ortaya çıkmaktadır. Kadınların çalışma hayatında daha fazla kişiyle karşılaşp fikir alışverişinde bulunması, düşüncelerini ve davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Organ bağış konusunda bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek için eğitim kurumlarında müfredat geliştirilerek, toplumun değerleri, inançları ve gelenekleri dikkate alınarak uzman kişiler tarafından organ bağışyla alakalı dersler

eklenebilir. Bu konudaki yanlış bilgilerin ve ön yargıların giderilmesi sağlanabilir. Ayrıca eğitim kurumlarında düzenlenen organ bağışıyla alakalı seminerler, konferanslar gibi etkinliklerle öğrencilerin bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Çalışmada konu ile ilgili farkındalığı arttırmak, bilgi ve tutum geliştirmek için en önemli faktör anne eğitimi bulunmuştur. Bu nedenle yaygın eğitim fırsatı olarak değerlendirilebilir. Üniversiteler ve Sağlık Bakanlığı, yerel ve ulusal basın yayın organlarına doğru bilgi konusunda destek olabilir. Gerek eğitim etkinlikleri gerek broşürler, afişler vb. yazılı ve görsel yayınla düzenli olarak bilgilendirme sağlanarak farkındalık geliştirilebilir, bilgi, tutum ve olumlu yönde davranış değişikliği sağlanabilir. Bu konudaki başarı ve ilerlemelerin üzerinde durularak dikkat çekilebilir. Toplum tarafından tanınan ve değer verilen kişiler organ bağışısı konusunda öncülük ederek kişileri cesaretlendirmesi ve motivasyonu sağlanabilir.

Kaynaklar

1. Doğan N, Doğan İ, Hamarat B. Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrencilerinin Organ Bağışısı Hakkındaki Bilgi Tutum ve Davranışları, 5. Ulusal Biyoistatistik Kongresi Bildiri Kitabı, 358, 2000; Eskişehir.
2. Tokalak I, Emiroğlu R, Başaran Ö ve ark. Organ Bağışısı ve Transplantasyonunun Etik, Dinsel Ve Yasal Yönü. Diyaliz Transplantasyon ve Yanık Dergisi, Ocak Haziran 2002; 13, 1-7, Ankara.
3. Yumak A.K. Organ Nakli ve Bağışısı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kazaların Demografisi ve Epidemiyolojisi Anabilim Dalı, Ankara, 1994.
4. Bilgel H, Bilgel N, Okan N, Kılıçturgay S, Özen Y, Korun N. Toplumun organ bağışısı karşısındaki tutumu. Ulusal Cerrahi Dergisi, 1992;8:64-8.
5. Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri, Nefroloji Özel Sayısı, 2005; Cilt:1, Sayı:2-21, Ankara
6. Altıntaş E.G. Din Görevlilerinin Organ Nakli Ve Bağışısına Bakış Açılı. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kayseri, 2007.
7. Yakut C, Işık Ö, Sezer H ve ark. Kalp ve Kalp-Akciğer Transplantasyonu, Doku ve Organ Transplantasyonları, Haberal Vakfı Yayınları, 1993; 489-530, Ankara.
8. Tokalak I, Erdal R. Birinci Basamakta Organ Bağışısına Yaklaşım Aile Hekiminin Rolü. Diyaliz Transplantasyon ve Yanık, 2004; 15: 109-115, Ankara.
9. Organ Ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması Ve Nakli Hakkında Kanun: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2238.pdf>. Erişim tarihi 18.04.2017.
10. Gülşay H. Böbrek Nakline Hazırlık. Aktüel Tıp Dergisi 1996; 1: 42-4.
11. Kutlay N. Yasayanla Yasayan Etik Açısından Organ ve Doku Aktarımı. Türkiye Organ Nakli Derneği II. Bilimsel Transplantasyon Kongresi Bildiri Kitabı, 1994, ss 245-255, Ankara.
12. Lise M. Stevens MA. Writer; CassioLynn, MA, Organ DonationIllustrator; Richard M. Glass, MD, Editor JAMA. 2008;299:244.
13. Tokalak I. Organ Nakli Ve Koordinatörünün Görev Tanımı ve Transplantasyon Sürecindeki Yeri. Diyaliz Transplantasyon ve Yanık, 2004; 15:1-6.
14. Yurdakul N.B. Türkiye'de Organ Bağışısının Özendirilmesi ve Yaygınlaştırılmasında Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İzmir, 1996.
15. Haberal M. Böbrek Transplantasyonu, Doku ve Organ Transplantasyonları, Haberal Vakfı Yayınları 1993; 143-197.
16. Haberal M. Düünden Bugüne Organ Transplantasyonları, Aktüel Tıp 1996; 1: 1-2.
17. Erdoğan G, Başkal N., Pankreas ve Pankreas Adacık Transplantasyonu, Türkiye Klinikleri 1989; 9: 267.
18. Apak H. Kordon Kanı Bankacılığı biyolojik Sigorta(mı) ? Türk Pediatri Arşivi, 2004; 39: 146-7.
19. Düzenli Y. İslami Kaynaklar Açısından Organ Nakli, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi, 2005; 13: 125-30.
20. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 396 Sayılı Karar; 1980
21. Aylık Bazda Organ Bağış Sayısı: https://organ.saglik.gov.tr/0TR/70Istatistik/BAGIS_010103.aspx. Erişim tarihi 2.12.2016.
22. Dutra MMD, Bonfim TAS, Pereira IS, Figueiredo IC, Dutra AMD, Lopes AA. Knowledge abouttransplantationandattitudetoward organ donation: a surveyamongmedicalstudents in NortheastBrazil. TransplantProc 2004; 36: 818-20.
23. Doğan P. Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrencilerinin Organ Bağışısı Konusundaki Bilgi Tutum ve Davranışları. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Afyon, Nisan 2009.
24. Ahmed W, Harris S, Brown E. Attitudetoward organ donationamong South Asians in an English highstreet. J R Soc Med, 1999; 92:626-7.
25. Al Sebayel MIM, Khalaf H. Knowledge andattitude of intensiv istoward organ donation in Riyadh. SaudiArabia. TransplantationProceedings, 2004; 36:1883-4.
26. Hobeika MJ, Simon R, Malik R, et al. U.S. surgeonandmedicalstudentattitudetoward organ donation. J Trauma 2009; 67: 372-5.
27. Beutel ME, Greif-HigerG, Haselbacher A, Galle PR, Otto G. Attitude stowards cadaveric organ donation results from a representative survey of the German population. Z Gastroenterol 2006; 44: 1135-40.
28. Cantwell M. English nursingandmedicalstudents'attitu-

- destowards organ donation. Journal of Advanced Nursing 2000; 32:961-8.
29. Kılıç S, Koçak N, Türker T, Gürpınar H, Gülerik D. Kız üniversite öğrencilerinin organ bağıışı konusundaki tutumları ve bu tutumlarına etki eden faktörler. *Gülhane Tıp Dergisi* 2010; 52: 36-40.
30. Özkan S, Yılmaz E. “Hasta Yakınlarının Organ Bağıışı ile İlgili Bilgi ve Tutumları”, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi* 2009, 5: 18-29.
31. Alat İ, Akpınar MB, Eğri M ve ark. Doku ve organ naklinde hasta ve yakınlarının görüşleri. *Anadolu Kardiyol Dergisi*, 2007; 7: 316-7.
32. Parlar S, Ovayolu N, Batar N Türk N. Gaziantep Üniversitesi Öğrencilerinin Organ Bağıışına Bakış Açılıarı. 3. Uluslararası-10. Ulusal Hemşirelik Kongresi Özet Kitabı. 7-10 Eylül İzmir, 2005, s.93.
33. Çelebi F, Balık AA, Yılmaz İ, Polat KY. Doğu Anadolu Bölgesi insanı organ bağıışına nasıl bakıyor?. *T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, 2002; 10:34-8.
34. Taner P, Akarsu C, Ergin A, Dervişoğulları S. Kırıkkale ilinde organ bağıışı ve keratoplastiye yaklaşım. *T Klin Oftalmoloji*, 2002; 11:122-5.
35. Bal Ç, Çolak E. Eskişehir İlinde Organ Bağıışı Hakkındaki Tutum ve Davranışlar, *Biyostatistik Sempozyumu*, Adana, 1998.
36. www.aksaglik.gov.tr
37. Liu Y, Lei H, Qui F. Investigation of attitude towards organ transplantation in young people in China. *ChinMed J (Engl)*, 1997; 110:210-15.
38. Chen JX, Zhang TM, Lim FL, et al. Current knowledge and attitudes about organ donation and transplantation among Chinese university students. *Transplantation Proceedings*, 2006; 38: 2761-5.
39. Yeung I, Kong SH, Lee J. Attitude towards organ donation in Hong Kong. *Soc Sci Med* 2000; 50(11): 1643-54.
40. Golchet G, Carr J, Harris MG. Why don't we have enough cornea donors? A literature review and survey. *Optometry*, 2000; 71:318-28.
41. Cantarovich F. Influence of socio economic and ethical factors on people's behaviour regarding the use of cadaveric organs. *Transplantation Proceedings*, 2005; 37: 539-42.
42. Schutte G. 25 years of organ donation: European initiatives to increase organ donation. *Transplant Proc*, 2002; 34:2005-6.
43. Al-Ghanim SA. The willingness to ward deceased organ donation among university students. Implications for health education in Saudi Arabia. *SaudiMed J* 2009; 30: 1340-5.
44. Coelho JC, Cilião C, Parolin MB, et al. Opinion and knowledge of the population of a Brazilian city about organ donation and transplantation. *Rev Assoc Med Bras* 2007; 53: 421-5.
45. Ríos A, Martínez-Alarcón L, Sánchez J, Jarvis N, Parrilla P, Ramírez P. German citizens in Southeastern Spain: a study of attitude toward organ donation. *Clin Transplant* 2009; DOI: 10.1111/j.1399-0012.2009.01079.x
46. Conesa C, Ríos A, Ramírez P, Cantéras M, Rodríguez MM, Parrilla P. Attitude toward organ donation in rural areas of Southeastern Spain. *Transplant Proc* 2006; 38: 866-8.
47. Sander SL, Miller BK. Public knowledge and attitudes regarding organ and tissue donation: an analysis of the Northwest Ohio community. *Patient Educ Couns* 2005; 58: 154-63.
48. Yaşar M, Oğur R, Uçar M ve ark. Bir Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağıışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Dergisi*, 2008;18:33-7.
49. Naçar M, Çetinkaya F, Kanyılmaz D, Tokgöz B, Utaş C. Hekim adaylarının organ nakline bakış açıları. *Türk Nefroloji-Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi*, 2001;10:123-8.
50. Göz F, Güreli ŞŞ. Yoğun bakım hemşirelerinin organ bağıışı ile ilgili düşünceleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2007; 2: 77-88.
51. Bilgel N, İrgil C, Özen Y, Beyhan E, Çağlayan H, Bilgel H. Sağlık personeli ve tıp öğrencilerinin organ bağıışı, nakli ve beyin ölümü hakkındaki bilgi ve tutumları. *Ulusal Cerrahi Dergisi*, 1994;10:301-6.
52. Özer G F, Karamanoğlu AY, Beydağ K.D ve ark. Sağlık Yüksekokulunda Öğrenim Gören Bir Grup Öğrencinin Organ Nakli/Bağıışına Yönelik Görüşleri ve Bilgi Düzeylerine Eğitimin Etkisi, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 2008; 7:39-46.
53. Üstüner F, Uysal A, Kaya B. Giresun Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu öğrencilerinin organ bağıışı ve nakli hakkındaki bilgi, tutum ve düşünceleri. *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2009; 8: 1-9.
54. Goz F, Goz M, Erkan M. Knowledge and attitudes of medical, nursing, dentistry and health technician students towards organ donation: a pilot study. *J Clin Nurs* 2006; 15: 1371-5.
55. Bölükbaş N, Eyüpoğlu A, Kurt P. Organ bağıışı hakkında üniversite öğrencilerinin düşünceleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi*, 2004;21:73-7.
56. Akgun S, Tokalak I, Erdal R. Attitudes and Behavior Related to Organ Donation and Transplantation: a Survey of University Students. *Transplant Proc* 2002; 34: 2009-11.
57. Kececioğlu N, Tuncer M, Yücecin L, Akaydın M, Yakupoğlu G. Attitudes of religious people in Turkey regarding organ donation and transplantation. *Transplantation Proceedings*, 2000; 32: 629-30.
58. Kim JR (Theresa), Fisher MJ, Elliott D. Undergraduate nursing students' knowledge and attitudes towards organ donation in Korea: Implications for education. *Nurse Education Today* 2006; 26: 465-74.
59. Dell'Olio R, Mezza E, Rossetti M, et al. Continuing Education in Medicine: A Useful Tool for Nurses' Empowerment in Renal Transplantation. *Transplantation Proceedings* 2004; 36:2553-5.

60. Peron AL, Rodrigues AB, Leite DA, et al. Organ Donation and Transplantation in Brazil: University Students' Awareness and Opinions. Transplantation Proceedings, 2004; 36: 811-3.
61. Eryürek D, İyigün E. Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ Bağışı Konusundaki Duygu ve Düşünceleri. 5. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Özet Kitabı. Şanlıurfa, 20-21 Nisan 2006,s:162.
62. Orhan A, Aktürk H, Erkan M. Sağlık Alanında Öğrenim Gören Öğrencilerin Organ Bağışı İle İlgili Bilgi ve Düşünceleri. IV. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Özet Kitabı. Ordu, 5-6 Mayıs 2005, s:212.